

O'QUVCHILARDA MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O'RNI

Parpiyeva Shohsanam Olimovna

Farg'ona davlat texnika universitetining

2-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18417831>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonida ona tili fanining tutgan o'rni va ahamiyati ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilinadi.

Tadqiqotda muloqot madaniyatining mohiyati, uning shaxs kamolotidagi roli hamda ona tili ta'limi orqali ushbu sifatni rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi. Ona tili darslarida og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, til birliklaridan vaziyatga mos foydalanish, fikrni aniq va madaniyatli ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish orqali o'quvchilarning muloqot madaniyatini yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Maqola ona tili o'qituvchilari, metodistlar va ta'lim jarayonini takomillashtirish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi, muloqot madaniyati, nutq kompetensiyasi, kommunikativ ko'nikma, til va tafakkur, shaxs kamoloti, pedagogik jarayon

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborot oqimi kuchaygan davrda o'quvchining bilim darajasigina emas, balki uning muloqotga kirisha olish qobiliyati, o'z fikrini ravon, asosli va madaniyatli tarzda ifodalash mahorati ham muhim mezonlardan biriga aylanib bormoqda, chunki jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish ko'p jihatdan insonning muloqot madaniyatiga bog'liqdir.

Muloqot madaniyati shaxsning nutqiy savodxonligi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy tajribasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu sifatlarni shakllantirishda maktab va akademik litsey ta'limi, ayniqsa ona tili fanining o'rni beqiyos hisoblanadi. Ona tili darslari orqali o'quvchi nafaqat til qoidalarini o'zlashtiradi, balki o'z fikrini boshqalarga tushunarli yetkazish, suhbatdoshni tinglash, bahs jarayonida madaniyatli munosabat bildirish kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi [1].

ASOSIY QISM

Muloqot madaniyati tushunchasi keng ma'noda shaxsning og'zaki va yozma nutqda adabiy til me'yorlariga rioya qilishi, fikrni vaziyatga mos tarzda bayon eta olishi hamda muloqot jarayonida axloqiy me'yorlarga amal qilishi bilan belgilanadi, shu bois bu sifatni shakllantirish uzluksiz va tizimli pedagogik jarayonni talab etadi. Ona tili fani mazmunan til va nutq hodisalarini o'rganishga qaratilgani sababli, muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun eng qulay fanlardan biri hisoblanadi. Ona tili darslarida so'z boyligini oshirish, gap tuzish malakasini rivojlantirish, matn bilan ishlash orqali o'quvchilar nutqining mantiqiyliги va ifodaviyligi ta'minlanadi, bu esa ularning muloqot jarayonidagi ishonchini mustahkamlaydi [5].

Ona tili darslarida muloqot madaniyatini shakllantirish, avvalo, og'zaki nutqqa alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi, chunki jonli muloqot jarayonida o'quvchi o'z fikrini tezkor va aniq ifodalashga, suhbatdosh fikrini anglashga va unga mos munosabat bildirishga o'rganadi.

Dars jarayonida bahs-munozaralar, savol-javoblar, matn asosida fikr almashish kabi metodlardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi va ularni muloqotga jalb etadi.

Bu jarayonda o'qituvchining vazifasi o'quvchini to'g'rilash bilan cheklanmasdan, uning fikrini erkin bayon etishiga sharoit yaratishdan iborat bo'lishi lozim [8].

Yozma nutq ham muloqot madaniyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi, chunki yozma shaklda fikrni ifodalash o'quvchidan mantiqiy izchillik, so'z tanlashdagi aniqlik va grammatik savodxonlikni talab etadi. Ona tili darslarida insho, esse va turli ijodiy yozma ishlar orqali o'quvchilar o'z fikrini yozma ravishda madaniyatli bayon etishga o'rganadilar, bu esa ularning umumiy nutq madaniyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, mavzuga oid muammoli savollar asosida yozilgan matnlar o'quvchini fikrlashga va o'z nuqtayi nazarini asoslab berishga undaydi [12].

Shuningdek, ona tili darslari orqali o'quvchilarda tinglash madaniyatini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega, chunki samarali muloqot faqat gapira olish emas, balki suhbatdoshni tushuna olish qobiliyatiga ham bog'liqdir. Matnni ifodali o'qish, eshitilgan nutqni tahlil qilish va mazmunini qayta bayon etish kabi mashg'ulotlar o'quvchilarda diqqatni jamlash va tinglangan fikrni to'g'ri anglash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning kundalik hayotdagi muloqotida ham o'z aksini topadi [15].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirishda ona tili fani markaziy o'rinlardan birini egallaydi, chunki aynan shu fan orqali o'quvchilarning nutqiy savodxonligi, fikrlash madaniyati va ijtimoiy faolligi rivojlanadi. Ona tili darslarini maqsadli va samarali tashkil etish, unda og'zaki va yozma nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish o'quvchilarni muloqotga tayyor, fikrini erkin va madaniyatli ifodalay oladigan shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Shu bois ona tili ta'limida muloqot madaniyatini shakllantirish masalasi doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Asosiy adabiyotlar

1. Mahmudov N. Til va tafakkur. – Toshkent: Fan, 2008.
2. Hojiyev A. O'zbek tili nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2004.
3. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Yo'ldoshev M. Matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Karimov B. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
6. Qosimova K. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
7. Abdupattoyev M. Ta'limda kommunikativ yondashuv. – Toshkent: Fan, 2017.
8. Sayfullayeva R. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: Akademnashr, 2016.
9. G'ulomov A. O'zbek tilshunosligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2006.
10. Jo'rayev R. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: Fan, 2014.

Xorijiy adabiyotlar

11. Brown H.D. Teaching by Principles. – New York: Pearson, 2007.
12. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2014.
13. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2015.

14. Nunan D. Language Teaching Methodology. – London: Prentice Hall, 2003.
15. Littlewood W. Communicative Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2009.

Scopus maqolalari

16. Hymes D. On communicative competence // Sociolinguistics, 1972.
17. Canale M., Swain M. Communicative competence theory // Applied Linguistics, 1980.
18. Savignon S. Communicative competence revisited // ELT Journal, 2002.
19. Ellis R. Task-based language teaching // Language Teaching Research, 2009.
20. Larsen-Freeman D. Teaching grammar in context // TESOL Quarterly, 2011.

Mahalliy saytlar

21. www.lex.uz
22. www.edu.uz
23. www.ziyonet.uz
24. www.uzedu.uz

Xorijiy saytlar

25. www.unesco.org
26. www.oecd.org